

порушених територій занадто складні в технічному і економічному відношенні. Між тим наявність значних за площею порушених територій, незадовільнений екологічний стан регіонів їх розміщення, зростаючий дефіцит міських територій та інші умови будуть побуджувати пошуки вирішення назрілої проблеми на основі цілеспрямованих наукових програм і проєктів.

ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ключниченко Є. Є. Соціально-економічні основи планування та забудови міст. — Київ: Укрбудінформ, 1999.
2. Фільварок Г. Й. Крижанівський В. П., Битряков І. К., Жук Н. І. Экономия энергоресурсов градостроительстве. — К., Будівельник, 1985.
3. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Під редакцією Б. М. Данилишина. — К.: ЗАТ «Нічлава», 1999.
4. Актуальные проблемы освоения нарушенных территорий для градостроительства / Сост. Лазарева И. В. — М.: ЦНТИ, 1984.
5. Пустовойтенко В. П. Підземний простір міст. Соціально-економічні та технічні передумови його вирішення // Урядовий кур'єр. — №232. — 1966.

УДК 711. 4:504. 05:006. 05(045).

О. В. Чемакіна

ТЕНДЕНЦІЇ СИСТЕМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Вирішення демократичних і гуманітарних проблем розвитку містобудування України в 21 столітті регламентує необхідним розв'язання трьох задач:

– цільової — подолання кризових явищ у розвитку містобудування та перехід до стійкого розвитку системи розселення і населених пунктів на основі створення умов для мешкання і розвитку людини;

– концептуальної — розвиток демократичних і гуманістичних основ у формуванні соціально-культурних цінностей і критеріїв розвитку міського середовища, що підпорядковують собі економічні цілі;

– стратегічної — наукове обґрунтування розвитку міст на найближчу і віддалену перспективу, що передбачає розробку генезису, морфології, структури і композиції міського середовища.

Це визначає поняття стійкого розвитку міст Донбасу як єдність забезпечення соціальних, економічних і політичних умов розвитку в порушеному міському середовищі, що відрізняється своєю індустріальною специфікою і високим рівнем урбанізації.

Особливістю міст регіону є спеціалізація на гірничодобувних і важких галузях промисловості. Підприємства гірничодобувного комплексу присутні в градоутворювальній базі більшості індустріально розвинутих міст і визначають ряд особли-

ностей, обумовлених промисловою специфікою, природними, історичними чинниками, містобудівними принципами формування планувальної структури міст у різні періоди: дореволюційний період; період індустріалізації, становлення і розвитку гірничодобувної і металургійної промисловості в 30-ті роки; післявоєнний період бурхливого розвитку металургійної і вугледобувної промисловості (50-60-ті роки); період стабільного зростання промислового виробництва в 70-80-ті роки.

Кожний з названих періодів пов'язаний із стрімким розвитком градоутворювальної бази, що призвело до інтенсивного характеру освоєння міських територій. Відсутність ціни приводила до різкого завищення, розповзання міської території, що відображалось на формуванні зовнішнього вигляду міст, низькому рівні впорядкування і естетичних якостей міського середовища, нечіткості міської риси.

Планувальна структура міст Донбасу характеризується негативними особливостями: розчленованістю; хаотичністю розміщення функціональних зон міста; значною кількістю територій, що підроблюються, розташованих у міській межі; значними територіями контактної-стиків, хаотичністю їхнього використання без дотримання санітарно-захисних розривів; наявністю значної кількості порушених територій (звалищ, відстійників, техногенних відвалів шахтної породи і металургійних підприємств); недостатнім рівнем озеленення і впорядкування.

Система просторової побудови міст порушує природний ландшафт, дозволяючи захоплювати все нові території передмість і включати їх у міські межі. Такий підхід знижує ефективність використання міських територій, їхні споживаччі якості, утруднює функціональне і правове зонування, порушує міську межу.

Історико-містобудівне дослідження закономірностей еволюції просторової організації поселень і систем розселення Донбасу проведене на основі вивчення функціонально-планувальної типології, характеристики містобудівних процесів, геометрії містобудівних схем, цілісності і характеру технічного устаткування території міст, інтенсивності освоєння і використання території, характеристики соціально-економічних процесів.

З огляду на це, міста Донбасу умовно поділені на декілька груп:

- міста — крупні адміністративно-промислові центри (Донецьк, Горлівка, Маріуполь, Краматорськ) — є центрами агломерацій, характеризуються розвинутим промисловим комплексом, достатньо високим рівнем розвитку соціальної сфери, складною планувальною структурою, нерівною екологічною обстановкою. Ці міста в умовах ринкової економіки є основою стабільного розвитку регіону;
- міста — індустріальні центри — великі і середні міста, що входять до складу агломерацій, мають розвинутий промисловий потенціал, транспортну інфраструктуру, стабільну соціальну сферу (Макіївка, Єнакієво, Слов'янськ, Коммунарськ і др.);
- малі промислові міста — з обмеженою промисловою орієнтацією, нерозвинутою соціальною сферою, низьким рівнем розвитку інфраструктури (Торез, Сніжне, Шахтарськ, Зугрес, Соледар і др.).

Наявна практика розробки генеральних планів міст на сучасному етапі (Донецьк) показала, що в їхній склад включаються цільові установки, зонинг території, містобудівний кадастр. Це дозволяє уявити собі модель структури містобудівного проектування як взаємозв'язок блоків містобудівної діяльності, що формуються навкруги ядра просторово-планувального блоку розв'язань по роз-

витку міста, а генплан міста повинен бути розбитий на етапи: прогностичний, детального опрацювання і затверджувальну частину (на план-прогноз, план-граму і план-регламент).

Успішний розвиток міст може бути забезпеченим розв'язанням таких основних проблем: забезпечення стійких взаємозв'язків з ближніми і дальніми зонами агломерації; проведення структурної перебудови промисловості, створення багатокладного економічного міста, скорочення промислових територій, якісної реконструкції, перетворення існуючої промислової забудови; розвитку житлового комплексу з урахуванням різноманітності типів житла, реконструкції і проведення житлово-комунальної реформи; розвиток транспортної інфраструктури відповідно до рівня зростання автомобілізації, розвитку автосервісу і потреб в паркуванні машин; розвитку інженерної інфраструктури відповідно до нових технічних досягнень і задач енергопостачання; розвиток системи обслуговування, торгівлі, малого і середнього бізнесу; відновлення і збагачення природного ландшафту із створенням внутрішньоміської системи озеленення і зовнішніх природних територій, що охороняються; комплексне розв'язання проблеми охорони навколишнього середовища і ін.

Основним об'єктом розробки і розв'язання зазначених містобудівних проблем Донбасу виступає порушене міське середовище у всьому різноманітті її типології і морфології, а предметом — питання його реабілітації (соціальна, економічна, екологічна, естетична, архітектурна реабілітація міських поселень на основі урахування особливостей розвитку агломерації, розробки інтегрованої планувальної структури міста; містобудівного використання, планувального розвитку і рекультивациі порушених територій; орієнтації на ресурсозберігаючий територіальний розвиток).

“Реабілітація” — сукупність дій по використуванню і відновленню втрачених функцій архітектурних і просторових характеристик. Реабілітація порушень міського середовища Донбасу повинна бути направлена на розв'язання соціальних і архітектурних проблем, доповнення бракуючих функцій інфраструктури районів, вдосконалення і поліпшення архітектурно-планувальної організації містобудівних зон.

Огляд містобудівних знань проблеми проводиться згідно єдиної методичної основи за двома напрямками:

- узагальнення фундаментальних теоретичних положень з визначенням впливу функціонально-планувальних елементів на формування містобудівних систем;
- виявлення принципів системного підходу до аналізу та дослідження порушень міського середовища в містобудівних утвореннях Донбасу.

Різні аспекти проблеми, що досліджується, розроблені і описані з тією або іншою широтою охопленню матеріалу в численних публікаціях. Умовно ці роботи з їхньої переважної тематики можуть бути згруповані за такими основними аспектами:

1. Теоретичні питання системного підходу і моделювання в містобудівному проектуванні.

2. Застосування кількісних методів для вирішення містобудівних питань.

3. Питання містобудівного аналізу.

Дослідження проведено згідно з концептуальними та принциповими положеннями архітектурної методології, підготовлених, розроблених та викладених

... , JL. , . . . , . . . ,
... , . . . , . . . , . . . , . . . ,
... , . . . , . . . , . . . , . . . -
3.

— з фінансово-економічних позицій — необхідною є методологія і програма стимулювання інвестицій, обґрунтованих схемою правового зонування.

Таким чином, необхідно системно вирішувати питання відновлення і використання порушених міських земель, розглядати не тільки економічні, але і соціальні інтереси, а також враховувати завдання гармонізації порушеного міського і охорони навколишнього середовища.

Порушене міське середовище — таке, що містить порушення функціонально-планувальної, екологічної, композиційної і естетичної цілісності.

Методологія розв'язання проблеми реабілітації порушеного міського середовища базується на системі принципів і підходів.

Основним принциповим положенням є використання містобудівної доктрини припинення надмірного територіального зростання міст Донбасу і перехід до їхньої активної реконструкції в межах існуючих меж з освоєнням незручних і неживаних територій при забезпеченні комплексного оздоровлення навколишнього середовища.

Важливим принципом, на якому ґрунтується методична спрямованість роботи є відкритість пропонованої системи реабілітації міського середовища, яка може обновлятися і доповнюватися моніторингом і іншими даними.

Системність методологічного підходу до розв'язання проблеми визначається принципом інтенсивного розвитку міських поселень 21 століття, тобто появою багатофункціональних зон і комплексів, контактних зон, багатопрофільних містобудівних вузлів з різними формами використання простору.

Планувальна і адміністративна організація землекористування, що склалася, в Донбасі ігнорує проблему містобудівного використання і участі у формуванні міського середовища порушених територій.

Методологічною основою розробки прийомів реабілітації є принцип розділення міського простору на частини різного функціонального використання, що визначають архітектурно-естетичні і екологічні якості порушеного міського середовища.

Таким чином, реабілітація міського середовища Донбасу повинна бути направлена, перш за все, на розв'язання проблеми містобудівного використання порушених територій, тому ділянку міської території, порушену антропогенною і техногенною дією або по природних якостях неосвоєною, пропонується розглядати як локальний елемент містобудівної системи. Принципи визначення меж порушених територій як локальних елементів містобудівних систем засновані на аналізі даних системи реєстрації порушених територій в містобудівних і земельних кадастрах.

Реалізація названих тенденцій розвитку міст Донбасу визначає принципи реабілітації міського середовища:

- інтенсифікація використання і освоєння порушених територій у рамках міської межі;
- комплексна реконструкція міської забудови із збереженням районів, що історично склалися;
- структуризація опорного планувального каркаса території з виділенням елементів каркаса, визначаючих функціонально-планувальну організацію міської території;

– поєднання зонування з підвищенням рівня інтегрованості міських структур;

– забезпечення охорони навколишнього середовища і підвищення рівня гуманізації міського середовища.

Засоби реабілітації порушеного архітектурного середовища:

– доцільна архітектурно-планувальна організація містобудівних зон на основі містобудівного використання порушених територій;

– містобудівна оптимізація функціональної організації архітектурно-ландшафтних зон міста;

– архітектурне формування умов сприйняття відкритих архітектурних просторів порушеного міського середовища.

Нові містобудівні підходи і напрями розвитку повинні бути взаємозв'язані з організацією системи містобудівної діяльності, з обхватом усіх сторін формування, підтримки і реалізації містобудівних розв'язань у частині законодавчо-правового забезпечення; містобудівного планування і проектування; науково-інформаційного забезпечення; управління інвестиційно-будівельною діяльністю. Реабілітаційна діяльність у межах порушеного міського середовища враховує містобудівний потенціал порушених територій і спрямована на регенерацію містобудівних зв'язків на основі рекультивативної і геопластики.

Відповідно до сформованого вище складу містобудівної діяльності, до складу програми реабілітації порушеного міського середовища повинні входити наступні розділи:

– цільові установки і критерії (блок планування);

– містобудівний кадастр і система моніторингу (інформаційний блок);

– програма реалізації і інвестицій (блок управління);

– регламенти містобудівного використання порушених територій і законодавчі акти (правовий блок).

Це дозволяє вдосконалити нові механізми реалізації стратегій розвитку і управління містом:

– методи економічного стимулювання (формування ринку землі і нерухомості, надання податкових і інших пільг, введення штрафних санкцій, створення інвестиційних фондів і програм);

– використання ініціативи широких кругів населення, демократичної громадськості;

– введення системи маркетингу для залучення інвестицій із зовнішніх джерел.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Города и системы расселения. — М.: Стройиздат, 1981.
2. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем. — К.: Будівельник, 1991. — 183 с.
3. Лаврик Г. И., Демин Н. М. Методологические основы районной планировки. — М.: Стройиздат, 1975. — 96 с.
4. Фильваров Г. И. Социально-пространственная организация производственного комплекса крупного города // Градостроительство. — Киев, Будівельник, 1983. — Вып. 36.